

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ « ALEXANDRU PIRU »
FACULTATEA DE LITERE

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

**FRANCEZA ȘTIINȚIFICĂ ÎN DISCURSUL
MANUALELOR DE FLS**

Conducător științific :

Prof. univ. dr. habil. Cecilia CONDEI

Doctorand :

TOMA (BĂNUȚOIU) Gabriela

Comisia de îndrumare:

Conf.univ.dr. Anamaria PREDA

Prof.univ.dr.habil. Cecilia Mihaela POPESCU

Conf.univ.dr.habil. Daniela DINCĂ

CRAIOVA

2022

Cuprins

Cuprins	10
Lista figurilor	13
Lista tabelelor	13
Introducere	14
Cadrul general	15
Analiza sistematică a stadiului cercetării în domeniu	21
Premise teoretice, ipoteze plauzibile	23
Inventarul metodelor utilizate	24
Analiza discursului, ca metodă de lucru	25
Lingvistica textuală ca metodă de analiză a unui corpus	27
Alte metode, alte procedee	27
Observația și analiza comparativă	28
Grila de analiză a imaginii	28
Statistica	29
Discuții în jurul constituirii corpusurilor	29
Corpus de specialitate	30
Constituirea unui corpus de specialitate	31
Textul de specialitate	32
Corpus de vulgarizare	32
Textul de transmitere a cunoștințelor	34
Text de vulgarizare științifică	34
Prezentarea sintetică a corpusului	35
Stabilirea textelor de sprijin pentru cercetare	35
Discurs preliminar asupra manualului	36
Evoluția manualului românesc de FLS	37
Implicarea factorilor socio-politici	38
Manualul unic al perioadei de stânga (socialist, apoi comunist)	39
Manualele de după 1989	41
Reprezentarea statistică a manualelor	43
Schema generală a parcurgerii tezei	48
Obiectul analizei, instrumentele de analiză	48
Obiectivele acestui studiu	50
Organizarea prezentării rezultatelor obținute	51
Capitolul nr. 1 Fundamente teoretice	54
1.1. În jurul problemelor discursive și textuale	55
1.1.1. Lingvistică enunțiativă	61
1.1.1.1. Practici discursive	64
1.1.1.2. Enunțul didactic	66
1.1.2. Limba de specialitate/discurs de specialitate	68
1.1.2.1. Limbaj științific/limbaj tehnic	71
1.1.2.2. Limbaj de specialitate/limbaj comun.....	73
1.1.3. Discursurile manualelor și genuri de vorbire	81

1.2. Discursul de transmitere de cunoștințe	85
1.2.1. Explicarea și transmiterea cunoștințelor	87
1.2.2. Strategii de reformulare	89
1.2.3. Imaginea în slujba transmiterii cunoștințelor	92
Concluzii parțiale	95
Capitolul nr. 2 Manualele românești de FLS: texturi tematice, formule, imagini care implică discursul de specialitate	97
2.1. Domenii reprezentate de texte și imagini	101
2.1.1. Reprezentarea statistică a domeniilor	106
2.1.2. Referințe științifice, tehnice și economice	109
2.2. Textura	113
2.2.1. Anafora și coreferința.....	114
2.2.2. Conectori și organizatori	117
2.3. Formule imaginative	124
2.3.1. Dispoziții textuale în serviciul imaginilor	125
2.3.2. Diagramă, tabele, desene	130
Concluzii parțiale	131
Capitolul nr. 3 Abordări enunțiative ale discursurilor didactice	132
3.1. Niveluri graduale de includere a limbii franceze pentru obiective specifice	134
3.2. Genuri de discurs și procedee enunțiative implementate în secvențe care conțin discurs specializat	143
3.3. Mecanisme discursive și textuale, practici discursive	149
3.3. 1. Mecanisme discursive și textuale	150
3.3. 2. Practici discursive	153
3.3.2.1. Discurs interactiv	154
3.3.2.1.1. Sectorul „faire agir”.....	155
3.3.2.1.2. Sectorul „faire croire”.....	155
3.3.2.2. Discursul expozitiv	156
3.3.2.2.1. A expune idei	157
3.3.2.2.2. A utiliza raționamente logice	158
3.3.2.2.3. A prezenta și a descrie	160
3.4. Parametri enunțiativi	160
3.4.1. Instanța enunțiativă	161
3.4.2. Sintaxa textuală a discursului științific	164
Constatări parțiale	167
Capitolul nr 4. Structuri lingvistice și marcatori specifici	168
4.1. Verbe și pronume	168
4.1.1. Prezentul ipotezei, prezentul atemporal și deontic	168
4.1.2. Pasivul	170
4.1.3. Perfectul compus și imperfectul	171
4.1.4. Infinitivul, imperativul	172
4.1.5. Pronume personale	173
4.2. Marcatorii spațiali și temporali. Articulatori	175

4.2.1. Marcatori spațiali	176
4.2.2. Marcatori de timp	177
4.3. Cuantificarea	179
4.4. Comparația	182
4.5. Caracterizarea și calificarea	185
4.5.1. Forma	185
4.5.2. Culoarea	185
4.5.3. Dimensiunea	186
4.5.4. Greutatea/volumul/unitatea	186
4.5.5. Materia/consistența	187
4.5.6. Scopul	187
4.5.7. Funcția	188
4.6. Lexicul	188
4.7. Punctuația	195
4.8. Numere, litere, simboluri	197
Constatări parțiale	198
Concluzii generale	200
Bibliografie. Sitografie	203
Corpus	216
Anexele	218
Anexa nr. 1. Domenii științifice și tehnice favorizate de conținutul manualelor de FLS...	218
Anexa nr.2 Inventarul genurilor de discurs	221

REZUMAT

Studiul acestui proiect de doctorat intitulat „*Franceza științifică în discursurile manualelor de FLS*” se înscrie într-o abordare relativ recentă, numită „lingvistica discursului”. Aceasta se află între analiza discursului și lingvistica textuală și încearcă să înțeleagă organizarea discursului și funcționarea mărcilor de coerență.

Ne propunem să analizăm, dintr-un set de 27 de manuale tipărite între 1967 și 2017, incluzând cinci edituri și un total de 4218 pagini, evoluția imaginii pe care acestea o propun despre știință și tehnologie pe o perioadă de o jumătate de secol. Căutăm să identificăm particularitățile discursului științific în manualele școlare și să delimităm procesele folosite pentru a realiza acest lucru.

Obiectivul proiectului a fost de a descrie funcționarea discursului științific, particularitățile acestuia în raport cu realitatea socială, mijloacele discursive prin care elevii au acces la știință pentru a valida sau invalida ipoteza conform căreia avem nevoie de mecanisme discursiv și textuale specifice pentru a transmite informații științifice sau a înțelege termeni de specialitate într-o limbă străină și că propunerile de conținut didactic avute în vedere de proiectanții manualelor trebuie să respecte întotdeauna un dublu scop: alegerea informațiilor de conținut ale unui text științific sau tehnic și alegerea elementelor limbii străine care se predau în același timp cu acest conținut. Teza este împărțită în patru capitole principale, precedate de o introducere care prezintă obiectivul, planul și ipotezele propuse.

Parcursul analizei

În partea introductivă a acestui proiect de cercetare expunem, în primul rând, subiectul pe care se bazează cercetarea. Descriem gândurile care ne-au determinat să alegem această temă, perspectiva generală a cercetării, trecerea în revistă metodică a stadiului cercetării în domeniu și posibilele ipoteze care decurg din aceasta. De asemenea, descriem instrumentele teoretice necesare și conceptele considerate utile pentru a răspunde acestei probleme: analiza discursului, ca metodă de lucru, lingvistica textuală ca metodă de analiză a corpusului, compararea observației și analizei, grila de analiză a imaginii și statistica.

Într-o a doua etapă, prezentăm discuțiile despre constituirea corpusului de specialitate, a celui de vulgarizare sau de transmitere de cunoștințe, discursul preliminar asupra manualului școlar și evoluția manualului românesc de FLS sub influența factorilor sociopolitici. Descriem corpusul ales și euristicile care ne dau posibilitatea de a puncta particularitățile construcției, la analiza căreia se trece apoi.

În al treilea rând, schema generală a parcursului tezei ne permite să evidențiem obiectele de analiză ale cercetării noastre, adică discursurile manualelor de FLS și imaginile care însoțesc textele științifice și tehnice, analiza formelor și condițiilor de transmitere a cunoștințelor științifice, precum și obiectivele studiului și organizarea prezentării rezultatelor obținute.

Primul capitol, intitulat *Fundamente teoretice*, vizează contribuțiile teoretice. Reflectăm asupra unor noțiuni precum relația discurs/text, influența contextului socio-istoric, relația dintre limbajul comun și limbajul de specialitate sau chiar relația dintre limbajul de specialitate și discursul de specialitate, lingvistica enunțiativă cu practicile discursive, corelația dintre limbajul științific și limbajul tehnic, genul și relația acestuia cu scrierea științifică. După răspunsul la aceste întrebări, identificăm câteva trăsături ale discursului de transmitere a cunoștințelor bazate în principal pe lucrările lui Jacobi (1987), Moirand (1988) și Mortureux (1982), autori care au avut reflecții asupra textelor de vulgarizare științifică. Acest prim capitol ne-a permis să stabilim bazele teoretice pe care se bazează această cercetare.

Evoluția economiei, progresul tehnologiilor, explozia informației conduc la discipline și profesii conexe, ceea ce presupune și dezvoltarea inter și transdisciplinarității. Noile tendințe în cercetarea lingvistica aplicată au evidențiat necesitatea reținerii acestor evoluții în contextul analizelor care iau în considerare toate aspectele discursului de specialitate, în special aspectele stilistice, sintactice și frazeologice.

Cercetările contemporane asupra limbajului au demonstrat că există diferite modalități de comunicare, așa cum există diferite limbi, fiecare cu propriile reguli, mijloace sau presupoziii. Textul științific se bazează pe utilizarea limbajului științific, adică a unui limbaj clar, precis, cu o sintaxă nu prea complexă și termeni concreți, produs în cadrul unei comunități științifice.

Al doilea capitol, *Manualele românești de FLS: texturi tematice, formule care implică discursul de specialitate* este consacrat fenomenelor de limbaj specifice discursului științific și tehnic, tipurilor de texte și genurilor specifice, ceea ce ne-a oferit ocazia să remarcăm cele mai menționate domenii (transportul înregistrând cel mai mare număr de înscrieri) și referințele economice, tehnice și științifice care oferă aspecte importante ale progresului țării, pentru vehicularea cărora, manualele reunind mai multe soluții (note, fotografii, desene etc.).

Am ales să analizăm textele științifice și tehnice din manuale folosind o grilă comparativă pe care am construit-o. Este un instrument care ne permite să identificăm situațiile pe care le considerăm esențiale. Pentru aceasta, am realizat criterii bazate pe observațiile făcute pe manualele celor două perioade diferite, menționate în prima parte a studiului nostru, comunismul și perioada de după 1989.

În cadrul acestui subcapitol, folosim metoda analizei de conținut, comparând două manuale aflate la o distanță de aproape jumătate de secol. Am optat pentru un manual de după 1989, destinat elevilor din liceele teoretice, CORINT 11ème, L2, 2014 și pentru un manual din perioada comunistă, pentru liceele de specialitate, Corespondanță comercială 3-4ème, 1971.

Criteriile ne-au permis analizarea textelor științifice și tehnice, iar utilizarea grilei ne-a oferit posibilitatea numărării rezultatelor obținute și compararea acestora între cele două tipuri de manuale pentru a putea răspunde la întrebările cercetării noastre, adică a spune, care este tipul de text care transmite informații științifice, care este tema abordată, în ce domeniu îl putem încadra.

Încheiem al doilea capitol cu observații asupra mijloacelor de care dispune comunicarea științifică scrisă pentru transmiterea cunoștințelor științifice; este vorba despre articularea logică și progresia tematică a ideilor, a cărei cercetare ne-a determinat să respectăm standardele editoriale ale discursului științific, inclusiv articularea logică, anafora și coreferința. Coeziunea textului, succesiunea logică a ideilor și relația semantică stabilită între propoziții subliniază, așadar, prezența unor marcatori discursivi particulari.

Am investigat coerența discursivă în documente textuale specifice, descoperind semne lingvistice relevante pentru acest tip de discurs.

Pe parcursul celui de-al treilea capitol, *Abordări enunțiative ale discursului didactic*, observăm unele trăsături morfosintactice ale limbajului științific, reținând totodată cercetările lui Kocourek (1991), Kerbrat-Orecchioni (1980) sau Maingueneau (1994). Ne interesează, de asemenea, abordările enunțiative ale discursurilor didactice, includerea limbii franceze bazată pe obiective specifice, genurile de discurs și procesele enunțiative implementate în secvențele care conțin discursul de specialitate și nu în ultimul rând în mecanismele discursive și textuale, practici care determină înțelegerea termenilor de specialitate într-o limbă străină. Întrucât discursul este ancorat într-un context enunțiativ cu scop comunicațional, ni s-a părut important să definim noțiunile de tipuri de text și genuri de discurs. Acestea din urmă se referă la categorii instinctive folosite de vorbitorii unei limbi pentru a atribui producțiile lingvistice, în timp ce tipurile de text se referă la relațiile interne ale textului.

Instrumentele necesare comunicării în contextul predării unei limbi străine sunt instrumentele de predare, discursurile produse de nativi, adică documentele autentice și discursurile produse de cei care intră în interacțiune (Cicurel, 1996). Participarea la o astfel de clasă necesită competența de a participa la un enunț în schimbare care include semne lingvistice, intonații sau gesturi, permițând continuarea interacțiunii. Spunem schimbător pentru că pe tot parcursul dialogului, participanții la interacțiune nu sunt întotdeauna aceiași vorbitori.

În cel de-al patrulea și ultim capitol analizat, *Structuri lingvistice și marcatori specifici*, examinăm limbajele de specialitate din punct de vedere sintactic, lexicologic și terminologic și încercăm să răspundem problemei puse bazându-ne pe exemple și observații concrete. În discursul științific, recurgem frecvent la nominalizare, construcții pasive și impersonale, indicativul prezent și propoziția declarativă. Persoana responsabilă pentru discursul științific este persoana a treia singular. Observăm tendința autorului de a se depersonaliza și de a se distanța de cuvintele sale. Comunicarea științifică și tehnică nu mobilizează o anumită limbă, sistemul gramatical este același cu cel al limbii generale. Acest capitol este dedicat și descrierii lingvistice a expresiilor temporale și spațiale care îndeplinesc funcția de a indica relațiile existente între unitățile care constituie discursul.

Expunerea principalelor concluzii ale acestei cercetări

Pentru ca elevii să fie motivați să comunice, este necesar să se țină cont de nevoile și motivațiile lor, de cerințele lor în diferite contexte și nu în ultimul timp de fondul lor cultural. Fiecare situație de învățare este unică și publicul științific nu este asemănător, deci este evident că același manual de predare nu poate răspunde așteptărilor tuturor profesorilor și tuturor elevilor.

Mesajul transmis de manuale se manifestă evident în texte. Alegerea lor nu este neutră; manualele de după 1989 folosesc mai degrabă texte de autor, autentice, în timp ce manualele de dinainte de 1989 preferă să folosească texte fabricate sau adaptate, fără indicarea autorului, considerate mai accesibile și mai eficiente, criteriul de alegere a textelor fiind total politic. Manualele sunt instrumente educaționale care facilitează învățarea și transmit generațiilor tinere valori pe care societatea le consideră necesare și care variază în funcție de loc, timp sau regim politic.

Mediile socio-profesionale trasate în manuale sunt în concordanță cu activitățile profesionale către care autorii doresc să îndrume cursanții; dacă în manualele epocii comuniste acestea sunt muncitor, fermier, meseriaș, meșter, inginer, cercetător, în manualele alternative se identifică mai degrabă meserii legate de domeniile resurselor umane, tehnologiei informației sau telecomunicațiilor, grație vitezei tehnice, dezvoltării economice și sociale care a generat recent o reînnoire a reprezentărilor pe care manualele le oferă asupra societății în general și asupra științei în special. Reprezentările perioadei comunismului subliniază progresul economic al țării, în special pe cel al sectorului industrial, în timp ce manualele actuale sunt orientate mai mult către comerț sau societatea de consum.

Discursul științific se caracterizează printr-o preocupare constantă pentru obiectivitate, acuratețe și inflexibilitate. Este folosit cu precădere în comunicarea teoretică, instituționalizată, obiectivul său fiind acela de a informa, descrie sau convinge.

Pe parcursul acestui proiect, ne-au interesat mecanismele discursului de specialitate pentru a vedea cum acestea servesc învățării. Am descoperit că limbile de specialitate apar ca mijloace de comunicare eminente și iminente. Se respectă sintaxa francezei și ortografia acesteia.

Abordarea pe care am avut-o în vedere este deductivă și confirmă ipoteza inițială. Pentru a avea un sistem lingvistic propriu, discursul științific ar trebui să folosească cuvinte proprii, aparținând unei anumite categorii profesionale sau sociale, cuvinte diferite de limbajul comun. Dar funcționarea sa discursivă nu este perfect independentă de cea a discursului obișnuit. Avem de-a face cu utilizarea limbajului general într-un domeniu de specialitate. Chiar dacă nu separăm mecanismul discursului de specialitate de funcționarea limbilor naturale, discursul științific beneficiază de caracteristici specifice (forme sintactice particulare, noțiuni de gramatică specializată cu o morfologie adaptată faptelor de comunicare care necesită precizie și claritate etc.)

Așadar, pentru a comunica informații științifice sau pentru a înțelege sensul unui termen de specialitate, facem apel la dispozitive discursive și textuale specifice acestui tip de discurs, ceea ce ne determină să validăm ipoteza conform căreia avem nevoie de mecanisme discursive și textuale specifice pentru a putea transmite informații științifice sau pentru a înțelege un termen de specialitate într-o limbă străină.

În descrierea sau interpretarea discursului științific trebuie să se țină seama și de funcționarea sa socială, de situațiile de comunicare profesională, de ideea de continuitate între cei doi poli structurali ai cunoașterii: producția și diseminarea.

Considerăm că un studiu lingvistic al discursului științific ar stârni mult interes în rândul oamenilor de știință în general și că al nostru este destinat tuturor celor care doresc să-și extindă cunoștințele lingvistice în domeniul francezei științifice și tehnice.

Bibliografie selectivă

- Achard, Pierre, 1993, *La sociologie du langage*, Paris, PUF (coll. Que sais-je ?).
- Adam, Jean-Michel, 1999, *La linguistique textuelle : des genres de discours aux textes*. Paris, Nathan.
- Bachelard, Gaston, 1965, *La formation de l'esprit scientifique*, Paris, Vrin.
- Baillé, Jacques et Maury, Sylvette (éd.), 1993, *Les représentations graphiques dans l'enseignement et la formation, Les sciences de l'éducation pour l'ère nouvelle, 1-3*, Caen : Centre d'étude et de recherches en sciences de l'éducation de l'Université de Caen.

- Balmet, Simone, Henao de Legge, Martine, 1992, *Pratiques du français scientifique. L'enseignement du français à des fins de communication scientifique*, Paris, HACHETTE, 260p. (en ligne, disponible à l'adresse : www.bibliotheque.auf.org/doc_num.php?explnum_id=115).
- Bakhtine, Mikhaïl, 1984, *Esthétique de la création verbale*, Paris, Gallimard.
- Beacco, Jean.-Claude, 1988, *La rhétorique de l'historien. Une analyse linguistique de discours*, Peter Lang, Berne.
- Beacco, Jean-Claude, Fleming, Mike, Goullier, Francis, Thürmann, Eike, Vollmer, Helmut, 2015, *Les dimensions linguistiques de toutes les matières scolaires : Guide pour l'élaboration des curriculums et pour la formation des enseignants*. www.coe.int/lang/fr.
- Beaufrère-Bertheux, Christiane, 1997, « L'anglais de la recherche médicale : une grande diversité », ASp [Online], 15-18 |, Online depuis le 31 Octobre 2012, dernière consultation le 27 Octobre 2021. URL : <http://journals.openedition.org/asp/3130>; DOI : <https://doi.org/10.4000/asp.3130>
- Beaune, Jean-Claude, 1988, *Les spectres mécaniques*, Seyssel, Champ Vallon.
- Benveniste, Émile, 1974, *Problèmes de linguistique générale II*, Paris, Gallimard, 288 p.
- Benveniste, Émile, 1966, *Problèmes de linguistique générale, I* Paris, Gallimard.
- Bronckart, Jean-Paul, 1996, *Activité langagière, textes et discours*. Lausanne-Paris, Delachaux et Niestlé.
- Boutet, Josiane, 1994, *Construire le sens*, Berne, Peter Lang.
- Cabré, Maria Térésa, 1998, *Terminologie : théorie, méthode et applications*. Paris, Armand Colin.
- Calas, Frédéric et Charbonneau, Dominique-Rita, 2004, *Méthode du commentaire stylistique*, Ed. Nathan Université, France.
- Carras, Catherine, Tolas, Jacqueline, Kohler, Patricia et Szilagyi, Elisabeth, 2007, *Le français sur Objectifs Spécifiques et la classe de langue*. Paris, CLE International.
- Carras, Catherine, 2013, *Enseignement à des publics professionnels*. Cours de Master mention Sciences du langage Fle — 2e année. CNED.
- Charaudeau, Patrick, 1983, *Langage et discours : Éléments de sémiolinguistique (théorie et pratique)*. Paris, Classiques Hachette.
- Charaudeau, Patrick, 1986, *Langage et Discours : Éléments de sémiotique, théorie et pratique*. Paris, Édition Hachette.
- Charaudeau, Patrick, Maingueneau, Dominique, dir. 2002. *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris, Seuil.
- Charaudeau, Patrick, 2005, *Le discours politique, les masques du pouvoir*, Paris, Édition Vuibert.
- Charaudeau, Patrick, 2009, *Identité sociale et discursive du sujet parlant*, Paris, L'Harmattan.
- Charlot, Bernard, 2001, *Le rapport au Savoir en milieu populaire : Une recherche dans les lycées professionnels de banlieue*, Paris, Anthropos.
- Charolles, Michel, 2002, *La référence et les expressions référentielles en français*, Paris, Ophrys.
- Choppin, Alain, 1992. *Les manuels scolaires : histoire et actualité*, Paris, Hachette.
- Cicurel, Francine, 1985, *Parole sur parole ou le métalangage en classe de langue*, CLE international, Paris.
- Conseil de l'Europe, 2001, *Un cadre commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer*, Strasbourg, Didier.
- Cuq, Jean-Pierre, 1991, *Le français langue seconde : origine d'une notion et implication didactique*, Paris, Hachette.
- De Ketele, Jean-Marie et Roegiers, Xavier, 1991, *Méthodologie du recueil d'informations*, Bruxelles, Ed. Expérimentale, De Boeck.
- Demarty - Warzée, Jacqueline, 2001, *Faire une grammaire, faire de la grammaire*, Paris, Didier, 127 p.
- Dolz, Joaquim, Schneuwly, Bernard, 1998, *Pour un enseignement de l'oral, initiation aux genres formels à l'école*. Paris, ESF éditeur.
- Dubet, François et Martucelli, Danilo, 1996, *À l'école : Sociologie de l'expérience scolaire*, Paris, Éditions du Seuil.
- Dubois, Jean, Giacomo, Mathée et Guespin Louis, 1991, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Larousse, [1973].
- Dubois Jean, Giacomo Mathée, Guespin Louis, Marcellesi Christiane, Marcellesi Jean-Baptiste, Mével Jean-Pierre, 1994, *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Paris, Larousse.

- Ducrot, Oswald et Todorov, Tzvetan, 1972, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Seuil, Paris.
- Galisson, Robert, Coste, Daniel (Dir.), 1976, *Dictionnaire de didactique des langues*, Paris, Hachette.
- Galisson, Robert, 1976, *Recherches de lexicologie descriptive : la banalisation lexicale*, Paris, Nathan.
- Gentilhomme, Yves, et all., 2000, *Le sens en terminologie*, Presses universitaires de Lyon, coll., Travaux du C.R.T.T, Lyon.
- Gérard, François-Marie et Xavier, Roegiers, 2003, *Des Manuels scolaires pour apprendre - Concevoir, évaluer, utiliser*, Bruxelles, De Boeck.
- Grevisse, Maurice, 1986. *Le bon usage*, Paris-Gembloux, Duculot.
- Gumperz, Joseph, John, 1982, *Discourse Strategies*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Gumperz, Joseph, John, 1989, *Engager La Conversation., Introduction à la sociolinguistique interactionnelle*, Paris, Les Éditions de Minuit, Collection « Le Sens Commun ».
- Habert, Benoît, Adeline Nazarenko et André Salem, 1997, *Les linguistiques de corpus*. Paris, Armand Colin — Masson.
- Jacobi, Daniel, 1986, *Diffusion et vulgarisation, itinéraires du texte scientifique*, Les Belles Lettres, Paris.
- Jacobi, Daniel, 1987, *Les images de la vulgarisation et la figurabilité de la science, Textes et images de la vulgarisation scientifique*, Peter Lang, pp.109-166.
- Jodelet, Denise, 1991, *Les représentations sociales*, Paris, PUF.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine, 1980, *L'énonciation, de la subjectivité dans le langage*, Paris, Armand Colin.
- Kocourek, Rostislav, 1982, *La langue française de la technique et de la science*, Wiesbaden, Brandstetter.
- Kocourek, Rostislav, 1991, *La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante*, 2e édition augmentée, refondue, mise à jour avec une nouvelle bibliographie, Wiesbaden, Oscar Brandstetter Verlag et co.
- La Borderie, René de, 1972, *Les images dans la société et l'éducation*, Tournai, Casterman, Langue française (1974), 24.
- Landragin, Frédéric, 2014, *Anaphores et coréférences : analyse assistée par ordinateur. Nouvelles perspectives sur l'anaphore. Points de vue linguistique, psycholinguistique et acquisitionnel*, Peter Lang, 978-3-0343-1545-6. halshs-01077815.
- Latour, Bruno, 1989, *La science en action*, Paris, La Découverte.
- Leclerc, Jacques, 1999, *Le français scientifique : guide de rédaction et de vulgarisation*, Brossard, Linguatex éditeur.
- Lehmann, Denis, 1993, *Objectifs spécifiques en langue étrangère*, Hachette, Paris.
- Lerat, Pierre, 1995, *Les langues spécialisées*, collection « Linguistique nouvelle », Paris, P.U.F.
- Lerat, Pierre et Jean-Louis, Sourieux, 1994, *Dictionnaire juridique, terminologie du contrat avec des équivalents en anglais et en allemand*, Paris, Conseil international de la langue française.
- Loucká, Hana, 2010, *La communication verbale et le texte : analyse linguistique de textes*. Praha, Karolinum, 96 p. ISBN 978-80-2461858-6.
- Maingueneau, Dominique, 1976, *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours : problèmes et perspectives*, Paris, Hachette.
- Maingueneau, Dominique, 1990, *Pragmatique pour le texte littéraire*, Paris, Bordas.
- Maingueneau, Dominique, 2009, *Les termes clés de l'analyse du discours*, Paris, Seuil.
- Mangiante, Jean-Marc et Parpette, Chantal, 2004, *Le Français sur objectifs spécifiques : de l'analyse des besoins à l'élaboration d'un cours*, Paris, Hachette.
- Mazière, Francine, 2005, *L'analyse du discours. Que sais-je ?*, Paris, PUF.
- Matoré, Georges, 1953, *La méthode en lexicologie*, Paris, Didier.
- Moirand, Sophie, 1982, *Enseigner à communiquer en langue étrangère*, Paris, Hachette.
- Mortureux, Marie-Françoise, 1983, *La formation et le fonctionnement d'un discours de la vulgarisation scientifique au XVIIIe siècle à travers l'œuvre de Fontenelle*, Paris, Didier-érudition.
- Moscovici, Serge, 1976, *La Psychanalyse, son image et son public*, Presses Universitaires de France, Paris.
- Mounin, George, 1974, *Dictionnaire de la Linguistique*, Presses Universitaires De France, Paris.
- Pêcheux, Michel, 1969, *Analyse automatique du discours*, Paris, Dunod.

Mourin.

Rondeau, Guy, 1991, *Introduction à la terminologie*, Boucherville, Gaëtan Morin.

Rossari, Corine, 2000, *Connecteurs et relations de discours : des liens entre cognition et signification*, Nancy, Ed. PUN.

Roulet, Eddy, 1980, *Langue maternelle et langues secondes. Vers une pédagogie intégrée*, Paris, CREDIF, Hatier.

Teodorescu, Cristiana-Nicola, 2000, *Patologia limbajului comunist totalitar*, Craiova, Scrisul Românesc.

Wagner, Robert-Léon, 1967, *Les vocabulaires français*, Paris, Didier.

Vigner, Gérard, Martin, Alix, 1976, *Le français technique*, Paris, Hachette/Larousse.

Chapitres dans un livre. Articles

Adam Jean-Michel, Revaz Françoise, 1989, « Aspects de la structuration du texte descriptif : les marqueurs d'énumération et de reformulation », in *Langue française*, n°81, Structurations de textes : connecteurs et démarcations graphiques, sous la direction de Jean-Michel Adam et Michel Fayol. pp. 59-98. DOI : <https://doi.org/10.3406/lfr.1989.4769>, [dernière consultation : le 09 décembre 2019].

Astolfi, Jean-Pierre, Ginsburger-Vogel, Yvette et Peterfalvi, Brigitte, 1988, « Aspects de la schématisation en didactique des sciences », in *Bulletin de Psychologie*, XLI, 386, pp. 696-700.

Auger, Nathalie, 2000, « Les formes du stéréotype dans les manuels de français langue étrangère : quelques usages pour quelques stratégies ». *Les formes du stéréotype dans les manuels de français langue étrangère : quelques usages pour quelques stratégies*, 2000, France. pp.16. {hal-00965983}

Bange, Pierre, 1992, « À propos de la communication et de l'apprentissage de L2 (notamment dans ses formes institutionnelles) », *Acquisition et interaction en langue étrangère* [En ligne], 1 | 1992, mis en ligne le 06 février 2012, consulté le 11 septembre 2021. URL : <http://journals.openedition.org/aile/4875> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/aile.4875>

Barbichon Guy, Ackermann, Wilhelm, 1968, « La diffusion de l'information technique dans les organisations », in *Analyse et prévision* (V), 2, pp. 93-110.

Beacco Jean-Claude, Moirand Sophie, 1995, « Autour des discours de transmission des connaissances », in *Langages*, 29e année, n°117. *Les analyses du discours en France*, sous la direction de Dominique Maingueneau. pp. 32-53.

Beaufrere-Bertheux, Christiane, 1997, « L'anglais de la recherche médicale : une grande diversité », *ASp* p.15-18, disponible sur : <http://asp.revues.org/3130> ; DOI : 10.4000/asp.3130 [dernière consultation le 23 juin 2020].

Berbinski, Sonia, 2020, Approximation d'identification partielle. Quand « espèce de » n'est pas nécessairement « specie de »... in *Philologica Jassyensia*, an XVI, nr. 2 (32), 2020, p. 21–29, page consultée le 1 février 2022

Bourquin Jacques, Brey Christian, Candel Danielle, Gentilhomme Yves, Jacobi Daniel, Massonie Jean-Philippe, Pétrouff André Jean, Bruneaux Michel, Peytard Jean, « Français technique et scientifique à re-formuler... », Table ronde du 26 mars 1984. In: *Langue française*, n°64, 1984. Français technique et scientifique : reformulation, enseignement, sous la direction de Jean Peytard, Daniel Jacobi et André Pétrouff. pp. 5-16. www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1984_num_64_1_5200, [dernière consultation : le 09 décembre 2020].

Boure, Robert, 1993, « Sociologie des revues de sciences sociales et humaines », in "Réseaux", volume

Bronckart, Jean-Paul, 1983, « Deux démarches de psychopédagogie de la langue », in *Caderno de informação científica*, n° 9, p. 2-18. <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:37361>. [dernière consultation : le 3 décembre 2020].

Brousseau, Guy, 1990, *Le contrat didactique : le milieu*. *Recherches en Didactique des Mathématiques*, 9 (3), pp. 309-336.

Cabré, María-Teresa, 2000, « Terminologie et linguistique : la théorie des portes » in *Terminologies nouvelles. Terminologie et diversité culturelle*, n° 21, pp.10-15.

Cabré, Maria-Teresa, 2008, « Constituer un corpus de textes de spécialité » in *Cahier du CIEL* pp. 39.

- Carton, Francis, 2008, « Des langues de spécialité au français à objectif spécifique », in O. Bertrand (dir.) et I. Schaffner (dir.), *Le français de spécialité : enjeux culturels et linguistiques* (p. 39-47). Palaiseau, Éditions de l'École Polytechnique. [\[hal-00555048\]](#)
- Causa, Mariella, 2014, « Compétence discursive et enseignement d'une discipline non linguistique : définition, diversification et pratiques formatives », *Les Carnets du Cediscor*, 12, 115-37, <http://journals.openedition.org/cediscor/964>, [dernière consultation : le 09 septembre 2019].
- Cicurel, Francine, 1996, « L'instabilité énonciative en classe de langue », *Les Carnets du Cediscor* [En ligne], 4 | 1996, mis en ligne le 26 août 2009, [consulté le 01 mai 2019]. URL : <http://journals.openedition.org/cediscor/393>.
- Charaudeau, Patrick, 1988, « Langue, métalangue et discours », Hommage à Bernard Pottier, annexes des cahiers de linguistique hispanique médiévale, volume 7, mars 1988, Klincksieck, [consulté le 28 janvier 2020] sur le site de Patrick Charaudeau — Livres, articles, publications, URL : <http://www.patrick-charaudeau.com/Langue-metalangue-et-discours.html>.
- Charaudeau, Patrick, 1993, « Le contrat de communication dans la situation classe », in *Inter-Actions*, Charaudeau, Patrick, 2004, « Comment le langage se noue à l'action dans un modèle socio-
- Choppin, Alain, 2007, « Le manuel scolaire : un objet commun, des approches plurielles », in Lebrun, M. (dir.), *Manuels scolaires, d'ici et d'ailleurs, d'hier à demain*. Québec, Presses de l'Université Laval, p. 109-117.
- Cloutier, Jean, 1973, « La communication audio-scripto-visuelle », in *Communication et langages*, n°19, pp. 75-92. doi : 10.3406/colan.1973.4033 http://www.persee.fr/doc/colan_0336-1500_1973_num_19_1_4033, [consulté le 8 juin 2020]
- Condamines. Anne, 1997, Langue spécialisée ou discours spécialisé ?, L. Lapierre, I. Oore, H.R. Runte. Mélanges de linguistique offerts à Rostislav Kocourek, Les presses d'Alfa, pp.171-184, halshs 01380935, [consulté le 29 octobre 2021]
- Condei, Cecilia, 2006a, « Culture cultivée, culture anthropologique et politique », in J. Aden (Éd.), *De Babel à la mondialisation. Actes du colloque international Contenus culturels et didactique des langues : rôle des disciplines contributives*, pp. 145-157, Dijon : SCÉRÉN/CRDP de Bourgogne.
- Condei, Cecilia, 2007, « Les grandes images du vécu communautaire dans le répertoire communicatif proposé par les manuels roumains de FLE ». Communication présentée lors du 10e colloque international de l'AIRDF : Didactique du français : le socioculturel en question (Villeneuve d'Ascq, 13-14-15 septembre 2007). [CD-Rom] Villeneuve-d'Ascq : AIRDF.
- Condei, Cecilia, 2006b, « Le discours sur le monde de l'Autre dans les manuels roumains de FLE. La construction des représentations collectives », in *L'interculturel en francophonie. Représentations des apprenants et discours des manuels*, Actes du colloque international Quelle didactique de l'interculturel dans les nouveaux contextes d'enseignement apprentissage du FLE/S ?, Louvain-la-Neuve, Édition Modulaires Européennes, Cortil-Wodon, Belgia, volumul VI, pp. 117-130.
- Condei, Cecilia, 2007, « Le manuel de FLE en Roumanie : discours didactique en contexte sociopolitique » publicat pe CD în Actele colocviului *Le manuel scolaire d'ici et d'ailleurs, d'hier à demain*, sous la direction de Monique Lebrun et alii, Presse de l'Université du Québec, Canada, 15 pag.
- Dubois, Jean, 1969, « Lexicologie et analyse d'énoncé » in *Cahiers de lexicologie*, n° 2, pp.115-126.
- Duchastel, P., Fleury, M. et Provos, G., 1988, « Rôles cognitifs de l'image dans l'apprentissage scolaire », *Bulletin de Psychologie*, XLI, 386, pp. 668-671.
- Duchastel, P., Baille, J. et Maury, S, (Dir.), 1993, « Les représentations graphiques dans l'enseignement et la formation », Les sciences de l'éducation pour l'ère nouvelle, 1-3; E. De Corte, (Ed.), *Comprehension of graphics in Texts, Learning and Instruction*, vol. 3, n°3, 1993.
- Giordan, André, Souchon, Christian, 1989, « Les jeunes et la culture scientifique et technique : une étude multidimensionnelle. Introduction », Centre de recherche sur la culture technique, Neuilly-sur-Seine (FRA) <http://hdl.handle.net/2042/31940>, [consulté le 16 juillet 2020]
- Guilbert, Louis, 1973, « La spécificité du terme scientifique et technique », in *Langue française*, n°17, Les vocabulaires techniques et scientifiques, sous la direction de Louis Guilbert et Jean Peytard. pp. 5-17.DOI : <https://doi.org/10.3406/lfr.1973.5617>, [consulté le 23 juin 2020]

- Hasni, Abdelkrim et Patrick, Roy, 2006, « Comment les manuels scolaires proposent-ils d'aborder les concepts scientifiques avec les élèves ? Cas des concepts de biologie », in Lebrun, M., *Le matériel didactique et pédagogique : soutien à l'appropriation ou déterminant de l'intervention éducative*. Québec, Presses de l'Université Laval, p. 125-162.
- Jacobi, Daniel, 1984a), « Figures et figurabilité de la science dans les revues de vulgarisation scientifique », *Langages*, 75, 23-41.
- Jacobi, Daniel, 1984b), « Du discours scientifique, de sa reformulation et de quelques usages sociaux de la science », in *Langue française*, n°64, 1984. Français technique et scientifique : reformulation, enseignement, sous la direction de Jean Peytard, Daniel Jacobi et André Pétrouff. pp. 38-52.
- Jacobi, Daniel, 1985, « Références iconiques et modèles analogiques dans des discours de vulgarisation scientifique », *Informations sur les sciences sociales*, 4 24, pp. 847-867.
- Jacobi, Daniel, 1988, « Les images et la vulgarisation scientifique », in *Bulletin de Psychologie*, XLI, 386, pp.560-570.
- Jacobi, Daniel, 1993, « Les terminologies et leur devenir dans les textes de vulgarisation scientifique », in *Didaskalia*, no 1, pp. 69-83.
- Jakobson, Roman, 1963, « Implications of Language Universals for Linguistics », in *Universals of*
- Kahn, Gisèle, 1995, « Différentes approches pour l'enseignement du français sur objectifs spécifiques », numéro spécial du *Français dans le Monde*, Recherches et Applications, Méthodes et méthodologies, pp. 144-152.
- Kocourek, Rostislav. 1991 « Textes et termes. » *Meta*, volume 36, numéro 1, pp. 71–76.
- Loffler-Laurian, Anne — Marie, 1983, « Typologie des discours scientifiques : deux approches », in *Études de Linguistique Appliquées*, 51, pp.8-20.
- Lebrun, Monique, 2006, (Sous presse), « La figure de l'étranger dans les manuels québécois de français langue maternelle », in les *Actes du colloque Le manuel scolaire d'ici et d'ailleurs, d'hier à demain*, Québec, Multimondes.
- Lefebvre, Muriel, 2006, « Les écrits scientifiques en action : Pluralité des écritures et enjeux mobilisés. Sciences de la société. » 67, Presses universitaires du Midi, ffsic_00069516f, pp. 3-16. disponible à l'adresse : https://archivesic.ccsd.cnrs.fr/sic_00069516/document, [consulté le 16 janvier 2020].
- Lemire, Gilles, 1996, « Grammaire française : vision systémique en linguistique ». <http://www.fse.ulaval.ca/fac/Grammaire-BEPP>, [consulté le 6 juillet 2020].
- Maingueneau, Dominique, Cossutta, Frédéric, 1995, « L'analyse des discours constituants », in *Langages*, 29e année, n°117, Les analyses du discours en France, sous la direction de Dominique Maingueneau, pp. 112-125, consultable à DOI : <https://doi.org/10.3406/lgge.1995.1709>, [consulté le 17 janvier 2021]
- Manolache, Simona, Aida Mariana, Şovea, 2012, « L'enseignement/apprentissage du FLE en Roumanie : à la recherche de la différence », in *Mélanges CRAPEL* nr. 34, număr special Enseignement/apprentissage du FLE/FLS à travers le monde. Un paradigme en construction, (coord. Emmanuelle Carette), Université de Lorraine, pp. 45-58.
- Margolinas, Claire, 2014, « Connaissance et savoir. Concepts didactiques et perspectives sociologiques ? », in *Revue française de Pédagogie*, 188, pp. 13-22.
- Margolinas, Claire, 2016, « La transmission des savoirs et des connaissances. Du mot au concept : transmission », Grenoble, France. hal-01688321.
- Michel, Petit, « Stylistique(s) contrastive(s) du discours scientifique », *ASp* [En ligne], 15-18 | 1997, mis en ligne le 25 mai 2012, [consulté le 16 janvier 2019], URL : <http://journals.openedition.org/asp/3015> ; DOI : 10.4000/asp.3015.
- Morand, Sophie, 1993, « Décrire les discours de spécialité », *Communication lors des III Jornadas de lenguas para fines específicos* (Universidad Alcalá de Henares, 15-17 nov. 1993).
- Mortureux, Marie-France, 1988 a, « L'ambiguïté dans les paraphrases des termes scientifiques », in Fuchs, C., dir., *L'ambiguïté et la paraphrase*, Publications de l'Université, Caen.
- Mortureux, Marie-France, 1988b, « La vulgarisation scientifique : parole médiane ou dédoublée » dans Jacobi, D. et Schiele, B., dir. : *Vulgariser la science, le procès de l'ignorance*, Paris, Champ Vallon, diffusion PUF.

- Mortureux, Marie-Françoise, 1995, « Les vocabulaires scientifiques et techniques », *Les Carnets du Cediscor* [En ligne], mis en ligne le 25 septembre 2009, [consulté le 30 avril 2019]. URL : <http://journals.openedition.org/cediscor/463>.
- Phal, André, « De la langue quotidienne à la langue des sciences et des techniques ». *Le Français dans le Monde*, 61 : 7-11.
- Portine, Henri, 2010, « La notion de « position énonciative » : sur la question du sujet-apprenant », in *Le français dans le monde, Recherches et applications* 48, p. 123-134.
- Rabatel, Alain, 2002, « Le sous-énonciateur dans les montages citationnels : hétérogénéités énonciatives et déficits épistémiques », in *Enjeux* 54, p. 52-66.
- Reid, David, 1989, « Quelques investigations sur le rôle des images dans l'apprentissage à partir de textes de biologie », *Les formes du savoir dans les manuels scientifiques, Les cahiers du CRELEF*, 28, 1-2, pp. 73-100.
- Richer, Jean-Jacques, 2008, « Le français sur objectifs spécifiques : une didactique spécialisée ? », in *Synergies Chine*, 3, pp.15-30.
- Rosnay, Joël de, 1989, « Vulgarisation et média », in *Annales des Mines*, 4, pp. 25-28.
- Roulet, Eddy, Filliettaz, Laurent, Grobet, Anne, 2001, avec la collaboration de Marcel Burger, « Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours », Berne, P. Lang, collection « Sciences pour la communication », 405 pages.
- Șovea, Mariana, 2013, « Enseignement de la grammaire et manuels roumains de français langue étrangère », *Synergies Roumanie*, no.8/2013, GERFLINT.
- Teodorescu, Cristiana-Nicola, 2006, « L'opacité du discours didactique dans les manuels roumains de français », in *L'interculturel en francophonie. Représentations des apprenants et discours des manuels*, Édition Modulaires Européennes, Collection Proximités, p. 83-100, ISBN : 2-930342-811.
- Teodorescu, Cristiana-Nicola, 2009, « Fermetures et ouvertures francophones dans le discours didactique des manuels roumains de FLE » in Bertrand Daunay, Isabelle Delcambre, Yves Reuter (eds), *Didactique du français, le socioculturel en question*, Presses Universitaires du Septentrion, p. 97-109, ISBN : 978-2-75740-0090-6.
- Verdelhan-Bourgade Michèle, 2002, « Le manuel comme discours de scolarisation », in *Éla. Études de linguistique appliquée*, (no 125), p. 37-52. DOI : 10.3917/ela.125.0037. URL : <https://www.cairn.info/revue-ela-2002-1-page-37.htm>, [consulté le 9 octobre 2020].
- Veziin, Jean-François, Veziin, Liliane, 1984, « Schématisation et exemplification » in A. Giordan, J.-L. Martinand (Dir.), *Signes et discours dans l'éducation et la vulgarisation scientifiques*, Actes des sixièmes Journées internationales sur l'éducation scientifique, (pp. 611-618). Paris : UER Didactique, Uni. Paris 7. Consulté le 27 décembre 2021, sur ARTheque - STEF - ENS Cachan, <http://artheque.ens-cachan.fr/items/show/1163>
- Veziin, Jean-François, 1985, « Mise en relation de schémas et d'énoncés dans l'acquisition de connaissances », in *Bulletin de Psychologie*, XXXVIII, 368,71-80.
- Vollmer, Helmut, 2010, « Éléments pour une description des compétences linguistiques en langue de scolarisation nécessaires pour l'apprentissage/enseignement des sciences à la fin de la scolarité obligatoire ». www.coe.int/lang/fr.